

Vasziljeva, G. P.: Az alánok és kipcsakok szerepe a türkmének etnogenezisében népművészeti adatok alapján

A türkmének sajátos ötvöskészítményei kevés hasonlóságot mutatnak a többi közép-ázsiai nép ékszereivel. Ez vezetett el ahhoz a gondolathoz, hogy a türkmén ékszerek egyedi formájának magyarázatát a régi, középkori népeknél kell keresni.

Néhány türkmén ékszer hasonlóságot mutat az észak-kaukázusi népek (oszétek, ingusok) középkori ékszereivel, akiknek etnogenezisében az alánok nem kis szerepet játszottak.

A türkmén törzsek egy részének etnogenezise a kipcsakok közvetlen részvételével zajlott, akik a türkmének elődeinek, az oguzoknak a legközelebbi szomszédai voltak hosszú századokon át a Manguslakon és a velük határos területeken éltek, a mongol betörés időszakában pedig átköltöztek közvetlenül Türkménia területére. Az iparművészeti adatok, részben az ékszerek és a szőnyegszövés tanúskodnak arról, hogy a kipcsakok jelentős mértékben részt vettek ezeknek a türkmén törzseknek (iomudok, teke, szarukov) etnogenezisében.

Kalojeva B. A. : Adatok az oszét nép pogány kultikus helye, a „Rekom” szentély tanulmányozásához

Egyetemi tanulmányaim utolsó évében, 1986 őszén diplomamunkai anyaggyűjtés céljából egyéni tanulmányi út keretében eljutottam az Oszét ASZSZK területére. Az alán-oszét nép korai történetére vonatkozó publikációk gyűjtése és tanulmányozása során sok helyen találtam említést az oszét nép egyik sajátos pogány kultikus helyéről, a Rekom-szentélyről. Kuznyecov professzor hívta fel a figyelmemet ennek kiemelkedő jelentőségére. Az ő segítségével, vele és kutatótársaival expedíciós kutatóút során jutottam el az Észak Kaukázus területére a Cej folyó völgyébe, az Alagiri-szoros délnyugati részén kb. 2000 m magasságban levő sajátos faépítményhez, a Rekom-szentélyhez, és a helyszínen is tanulmányozhattam az ott található művelődéstörténeti emlékeket.

A Rekom-szentély legkorábbi említését a XVIII. század végéről, 1780-ból ismerjük. Joan Bolgarszkij protopópa ír falfestményekről és képekről grúz felirattal. Később, 1847-ben V. Sz. Tolsztoj utazó ír a Rekomról részletesebb beszámolót, ezt követően pedig V. B. Pfaf említi 1899-ben. A következő kutatók sorában V. Abajev, A. Magomatov, B. A. Kazakov leírásai tartalmaznak fontos megállapításokat a Rekom-szentély jelentőségével kapcsolatban, s utalnak e pogány szentéllyel összefüggő néprajzi vonatkozásokra, a hagyományos áldozati szertartásokra is.

V. A. Kuznyecov a szovjet régészek körében többször is alkalmazott úgynevezett „likonometriai” módszer segítségével kísérli meghatározni a Rekom-szentély keletkezési idejét, és kísérleteket tesz az egyes építési szakaszok, funkcióbeli különbségek meghatározására.

Kuznyecov professzorral együtt összeállított beszámolómban a kutatástörténeti adatok felsorolása után néhány saját fotóval alátámasztva helyszíni megfigyeléseimről számolok be (a fotók közzétételétől itt most el kell tekintenünk -szerk.).

Vilen Uarziati: Hagyományos asztalka /fyng/ az alán-oszét mitológiában

A hagyományos, mindennapi kultúra minden tárgyának megvannak a maga gyakorlati és szimbolikus sajátosságai és potenciálisan lehet őket használni mint tárgyakat és mint jeleket. A tárgy, amelyet rendszerint hétköznapi céllal használnak, a rituális kontextus pillanatában megváltoztatja szemantikus helyzetét. Az anyagi tárgy alkotójának világnézeti hordozója lesz és mint a kultúra tényezője magában foglalja a gyakorlati, szemantikai és esztétikai funkciókat is.

A mai emberrel ellentétben a hagyományos társadalomban élő embert kevesebb tárgy vette körül. Ezeket lényegesebben hosszabb ideig használta aktívan, több nemzedéket szolgáltak. Az ember és anyagi környezete: a ház, az eszközök, fegyverek szorosabban összekapcsolódtak, majd hogy nem személyes viszonyban voltak. A kultúra számos tényezőjének egyike a fyng, egy kis, alacsony, kerek, háromlábú asztalka. Az oszét-alán lakás berendezésében és a szomszéd kaukázusi népeknél ez változatlan elem volt. Az asztalkát a közös étkezőasztal elé helyezték, étkezés után a falra akasztották, ami feltehetően a nomád életmóddal való genetikus kapcsolatra utal. Legfeljebb három emberre méretezték. Ez álló étkezési forma volt, innen van a modern oszét nyelvben az asztal, étel, vendéglátás jelentésingadozás. Az elnevezés visszanyúlik az indoeurópai szókincshez. Az asztaltípus régmúltjáról beszélnek az antik idők írásos forrásai, és az Észak-Kaukázus régészeti ásatásai. Szórványosan megmaradtak Oszétiában napjainkig a magasabb négylábú asztalok konkurenciájával szemben is.

A folklórban a hagyományos életmódnál, sőt most is, a fyng fogalma társul a szentség tiszteletteljes fogalmával. Az asztalka legrégibb fajtái alacsonyabbak és kisebbek, jóval később magasabbak és nagyobbak lettek, amiben az új idők magasabb asztalainak befolyása fedezhető fel. Ugyanekkor valamennyi kerek formájú és a nagyobb támaszték érdekében szétterpesztett, három lábú a formájuk. Ismeretes, hogy a számok és a geometrikus figurák meghatározott mágikus és erkölcsi jelentőséggel rendelkeztek. A régmúltban és a középkorban ezeket a kozmosz és a világ harmóniáját magyarázó lényeknek tekintették. A hármas szám az indoeurópai és részben az oszét mitológiában megkülönböztetett helyet foglal el. Amit a középkor számvilágában megerősít az a tény, hogy ekkor a három volt az igazi szellemi szimbólum.

Az étel elfogyasztása és a vele kapcsolatos különféle cselekedetek már régen is lehetőségként szerepeltek az isteni erőkkel való kapcsolatteremtésben. Mindenek előtt az étel ajándék vagy áldozat a mitológikus hősök felé. Ilyen értelemben a fyng áldozati oltárként jelenik meg, amit régészeti ásatások is alátámasztanak. Az oszétek fontos rituális étele a mai napig a

Írta: Tábori László

2013. november 27. szerda, 11:17 - Módosítás: 2013. november 27. szerda, 11:28

búzalisztból sütött, sajttal töltött három kerek pirog és az áldozati állat rendszerint bárány vagy borjú valamely fontos része. A rituális asztalon feltétlenül ott van a főtt fej, nyak, faggyúgümő és lapockák.

Az étel megnevezése tükrözi az alapvető háztartási tevékenységet és lehetővé teszi, hogy megítéljük az ősi alán-oszét ideológiai elképzeléseket. Az ételeket állatok termékeiből, húsból készítették és szakrális tulajdonságokkal ruházták fel.

Három pirog rituális folyamatba kapcsolva mitológiai teret szervezett: a három kozmikus szférát: az eget, a földet, és a földalatti világot. Az az ősi felépítés tükröződik a nagyszámú indoirán analógia világában, és megőrződött az oszét-alán mitológiában.

A legidősebb a szent patrónusokra mondott felköszöntő beszéd után a pirogot kereszt alakban vágják fel. Így képződik a klasszikus hármas és négyes szám kombinációját. A hetes szám a béke és harmónia ősi rejtjelezett értelmezése ebből származik. E két tényező szövetsége: a szelleminek és a testinek. A pirogot vágás közben tilos elfordítani. Halotti asztalnál csak két pirog van. A mitologikus gondolkodás feltételezte a halott lelkének és testének szétválását, átvándorlását a felső és az alsó világba. A szemantikus elemzés lehetővé teszi, hogy elmondjuk: a szertartási asztalnál a világnézet struktúrájának modelljét látjuk, amely biztosítva van a felesleges mozgástól és eseménytől.

Magas szemiotikai státusszal rendelkeznek az áldozati állat részeinek nevei is. Ezeket csak a legidősebb személy, a rituális asztalt irányító adhatja tovább. Ezek szimbolizálják a tudást, az erőt, és a gazdagságot. ezekben testesül meg az indoirániak elképzelése a három szociális funkcióról: a vallási-egyházi, a háborús és a hétköznapi.

Feltételezhető, hogy a fyng a maga kultúrtörténeti gyökereivel az indoiráni, szélesebben indoeurópai hagyományokhoz kapcsolódik. A három funkciós rendszer jelen volt az oszét társadalom rendszerének koreográfiájában, amit ezek a következtetések is igazolnak. Ez ad lehetőséget annak a véleménynek az alátámasztására, hogy a kaukázusi népeknél az analóg asztalok az alán-oszétektől terjedtek el.

Fordította: Tábori László